

UDK: 378(497.4)

dr. Milena Bevc*

Reforma financiranja visokega šolstva v Sloveniji za povečano zasebno financiranje - potrebnost in pogoji za uspeh¹

Povzetek

Reforma sistema financiranja dodiplomskega študija v Sloveniji za povečanje zasebnega financiranja rednega študija je potrebna in upravičena s številnimi ekonomskimi razlogi. Vendar pa morajo biti za njeno izpeljavo izpolnjeni nekateri ključni pogoji: 1. reforma mora upoštevati celovitost sistema financiranja oziroma komplemen-

tarnost dveh njegovih delov - financiranje ustanov in državna finančna pomoč študentom, 2. biti mora zelo dobro pripravljena, 3. reformirani sistem naj bi bolj od veljavnega izpolnjeval tri osnovne zahteve - zadostnost sredstev za stabilen razvoj, učinkovita in pravična uporaba sredstev, 4. o glavnih elementih reforme mora biti

doseženo soglasje med vsemi ključnimi akterji, ki se jih reforma dotika, in 5. spremenjena morajo biti nekatera splošna prepričanja v družbi (da je terciarna izobrazba javna dobrina in da je šolnina nepravična). Prispevek podrobneje utemeljuje navedene pogoje in jih opazuje tudi s perspektive demonstracij študentov spomladi leta 2006.

Summary

The reform of the system of funding of undergraduate higher education in Slovenia for increasing private funding of full-time study is required and justified for many economic reasons. However, for the realisation of the reform some key conditions have to be fulfilled: (1) the reform has to consider the complexity of the system of funding, that is the

complementarity of its two main parts - funding of institutions and state financial support to students; (2) it has to be very well prepared; (3) the reformed system has to fulfil to a higher degree than the current system three basic requirements - provide sufficient resources for stable development, ensure efficient and equitable use of resources; (4) consensus on the

main elements of the reform has to be obtained among all actors involved; and (5) some general opinions in society have to be changed (tertiary education is a public good, tuition fee is inequitable). The article explains the above-mentioned conditions and also observes them from the perspective of the student demonstrations held in May 2006.

Uvod

Maja letos smo doživeli v Sloveniji protest študentov, ki je bil usmerjen tudi proti takrat predvidenim vladnim spremembam sistema financiranja dodiplomskega študija v Sloveniji v javnih ustanovah oziroma vpeljavi »odložene šolnine«². Študenti so v pogajanjih navsezadnje dosegli opustitev namere vlade po vpeljavi tega

ukrepa, ki bi bil po mojem mnenju sicer potreben, seveda sočasno z drugimi ukrepi. V tem prispevku želim opozoriti na potrebnost tega ukrepa, ki ga opazujem v širšem okviru.

V tednu pred navedenimi študentskimi demonstracijami smo se na ulicah srečevali s številnimi

* Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana.

¹ Prispevek predstavlja rahlo dopolnjeno besedilo (spremembe zadevajo le to, kar je potrebno z vidika časovnega zamika), ki ga je avtorica dan pred protesti študentov (24. 5. 2006) poslala na nekaj naslovov: predsedniku vlade, ministru za visoko šolstvo, znanost in šport, ministru za delo, družino in socialne zadeve, Službi Vlade RS za razvoj, Študentski organizaciji in Zvezi svobodnih sindikatov. Originalni naslov je bil *Reforma financiranja visokega šolstva v Sloveniji in demonstracije študentov*. Skrčena enačica besedila je bila objavljena v časopisu Delo 24. 5. 2006.

² Mimogrede, ta izraz, ki ga v Sloveniji v zadnjih letih pogosto srečamo, mi ni všeč. Dejansko gre za dve spremembi - vpeljavo šolnine in študentskih posojil za odplačilo le-te. Prva sprememba zadeva financiranje izobraževalnih ustanov, druga pa državno finančno pomoč študentom.

parolami, med katerimi so nekatere zelo problematične: »študij ni privilegij, študij je pravica«, »razumevanje univerze kot podjetja, ki ponuja izobraževalno storitev, in študentov kot kupcev pomeni razvrednotenje znanja in izobraževanja«. Pa se do konca prispevka malo odmaknimo od parol, ki imajo vedno svoj posebni namen in poglejmo, kako je z (ne)upravičenostjo povečanja zasebnega financiranja rednega dodiplomskega študija v Sloveniji.

Za začetek želim poudariti svoje osnovno sporočilo: reforma sistema financiranja dodiplomskega študija v Sloveniji za povečanje zasebnega financiranja rednega študija je **potrebna in upravičena** s številnimi ekonomskimi razlogi na ravni študenta, izobraževalnih ustanov in države v celoti. Vendar pa morajo biti najprej **izpolnjeni nekateri ključni pogoji**: 1. reforma mora upoštevati celovitost sistema financiranja oziroma komplementarnost dveh njegovih delov (financiranje ustanov in državna finančna pomoč študentom), 2. biti mora zelo dobro pripravljena, 3. reformirani sistem naj bi bolj od veljavnega izpolnjeval tri osnovne zahteve (zadostnost sredstev za stabilen razvoj, učinkovita uporaba sredstev, pravičnost predvsem glede zagotavljanja enakosti možnosti izobraževanja), 4. o glavnih elementih reforme mora biti doseženo soglasje med vsemi ključnimi akterji, ki se jih reforma dotika, vendar pa mora ta temeljiti na strokovnih argumentih in ne na elementu pritiska ali izsiljevanja. Lahko bi dodala še peti pogoj, ki je dejansko povezan s četrtem: spremenjeno mora biti marsikatero splošno prepričanje, zlasti da je terciarna izobrazba javna dobrina in da je šolnina nepravična.

Nemogoče je v kratkem prispevku temeljito osvetliti zelo kompleksno problematiko sistema financiranja visokega šolstva. Tako je cilj prispevka prikaz nekaterih osnovnih argumentov v zvezi z navedenimi vidiki reforme (potrebnost, upravičenost, pogoji za uspešnost) sistema financiranja dodiplomskega študija, ki temeljijo na več raziskavah avtorice tega prispevka in njenih sodelavcev, izdelanih na Inštitutu za ekonomska raziskovanja iz Ljubljane (IER) v zadnjih desetih letih za nekaj ministrstev – za šolstvo, znanost, delo. Prek njih utemeljujem svoje stališče, da je vpeljava šolnine za redni dodiplomski študij v Sloveniji le časovno odloženi ukrep.

1. Trendi v svetu in kronologija dogajanja v Sloveniji

S problemi financiranja visokega šolstva, ki je po državah urejeno zelo različno, se srečujejo v številnih državah. To področje je stvar **zanimanja strokovnjakov po vsem svetu**. Tako ni naključje, da je bila decembra 2005 v Barceloni celo prva svetovna konferenca o financiranju visokega izobraževanja, ki se je je udeležilo 400 strokovnjakov z vsega sveta. Pripravila sta jo Unesco in organizacija GUNI (Global University Network for Innovation). Glavno sporočilo te konference je bilo: zasebno financiranje v visokem šolstvu je upravičeno in se povečuje v vseh delih sveta, vendar praviloma ob nespremenjenih ali povečanih javnih izdatkih za to izobraževanje. Dodatno za Slovenijo pomembno sporočilo, ki izhaja tudi iz raziskav OECD in drugih regionalnih mednarodnih konferenc (nekaterih v okvirju Unesca) o financiranju visokega šolstva³, pa je, da vpeljava ali povišanje šolnine pogosto poveča vključenost v terciarno izobraževanje in v tem okviru tudi tistih iz socialno šibkejših slojev, vendar pa le ob sočasnih drugih spremembah v sistemu financiranja tega izobraževanja.

Preden povem nekaj o vsakem izmed navedenih pogojev za uspešnost reforme financiranja visokega šolstva, je smiselno pogledati, kakšna je **zgodovina ideje** o vpeljavi »odložene šolnine« v dodiplomskem študiju v javnih ustanovah v **Sloveniji**. Pred desetimi leti smo na IER za potrebe nekdanjega ministrstva za šolstvo ocenili tedanji sistem financiranja obravnavanega študija v primerjavi z drugimi državami in na podlagi prve celovite analize v Sloveniji predlagali spremembe sistema (Bevc, Gorjan, Prevolnik, 1996; Bevc, 1997, 1999), od katerih se nekatere že izvajajo (sprememba mehanizma financiranja ustanov), nekatere pa so oziroma so bile v delno spremenjeni obliki sestavni del vladnih reform. Naša ključna predlagana sprememba je bila vpeljava šolnine za redni študij v višini 20–30 % stroškov poučevanja in državno subvencioniranih študentskih posojil za plačilo šolnine in tudi za pokrivanje drugih stroškov študenta v zvezi z njegovim študijem. Ta posojila naj bi bila povezana z višino bodočega dohodka študenta (diplomanta) in naj bi se odplačevala prek davčnega sistema. V poznejših

³ Za Vzhodno Evropo – v Pragi leta 2003; za Rusijo – v Moskvi leta 2004; za Azijo/Unesco – kjer se v nekaterih državah/Kitajska pospešeno povečuje prispevek šolajočih – v Bangkoku, marec 2006.

raziskavah o učinkovitosti in pravičnosti študija, izdelanih v tekočem desetletju (Bevc idr., 2001; Bevc, Prevolnik, Stanovnik, 2001), smo upravičenost take reforme dodatno podkrepili in ocenili tudi ekonomsko izvedljivost povečanega zasebnega financiranja. Do pred nekaj leti ideja o šolninah v resornem ministrstvu ni bila sprejeta, so jo pa sprejeli in podprli nekateri drugi strokovnjaki; v letu 2005 je ideja o vpeljavi šolnine postala sestavni del vladnih reform in eden glavnih razlogov za poznejše proteste študentov.

2. Nekatera splošna prepričanja v slovenski družbi o visokem šolstvu in visokošolski izobrazbi

Za uspešnost reforme sta med splošnimi prepričanji v družbi o terciarnem izobraževanju pomembni predvsem že navedeni dve: 1. terciarna izobrazba je javna dobrina, 2. šolnina pa je nepravična, ker omejuje dostop revnejših slojev do izobraževanja.

Poglejmo najprej trditev, da je **terciarna izobrazba javna dobrina** in da mora biti zato »brezplačna« oziroma zanjo ne sme biti šolnine. Navedena trditev je za strokovnjake s področja ekonomike izobraževanja, ki so pri uporabi pojmov natančnejši od politikov, napačna. To poudarjam zato, ker se na njej izpeljujejo zahteve, da mora to izobraževanje v celoti financirati država (da ne sme biti šolnine). Terciarna izobrazba je »kvazijavna dobrina«. To pomeni, da ima od tega, da nekdo doseže visoko izobrazbo, koristi on sam in širša okolica oziroma družba. Potrebno je torej javno in zasebno financiranje. Javna sredstva so omejena, zanje kandidirajo tudi druge dejavnosti (zdravstvo ipd.), obenem pa so zaradi številnih zasebnih koristi tega izobraževanja prikrajšani tisti, ki vanj niso vključeni. Razlogov za javno in zasebno (nedržavno) financiranje je veliko. Naj navedem le tiste za zasebno financiranje: visoke koristi tega izobraževanja za posameznika, višje vrednotenje izobraževanja pri študentih, pozornost študentov na stroške in kakovost storitev, večje prilaganje izobraževalnih ustanov študentom, razvoj konkurence med izobraževalnimi ustanovami in pridobitev dodatnih sredstev za terciarno izobraževanje. Drugo pomembno splošno prepričanje pa je, da je **šolnina nepravična** – da omejuje dostop revnih. Sistem financiranja brez šolnine je lahko dosti bolj nepravičen kakor sistem s šolnino, o čemer govorimo v nadaljevanju pri obravnavi pogojev sistema financiranja izobraževanja.

3. Kompleksnost sistema financiranja visokega šolstva

Pri obravnavi in reformah sistema financiranja iz javnih sredstev je nujno treba izhajati iz njegove celovitosti oziroma upoštevati dve njegovi komplementarni sestavini:

- financiranje izobraževalnih ustanov (sredstva neposredno ustanovam – prek različnih mehanizmov),
- finančna pomoč študentom (sredstva neposredno za študente): neposredna pomoč (štipendije, posojila, ki jih subvencionira država ali pa ne), posredna pomoč (subvencije za razne storitve – prehrana, prevoz, nastanitev v študentskih domovih, otroški dodatki, subvencionirane zaposlitvene možnosti ipd.).

Pri spreminjanju ene sestavine sistema je treba upoštevati tudi drugo. Ureditev obeh vpliva na razvoj, učinkovitost, pravičnost visokega šolstva in na delitev stroškov med različne nosilce (državo – davkoplačevalce, starše, študente). Uvedba šolnine za redni študij zahteva spremembo sistema državne finančne pomoči študentom. Slovenija se letos loteva oziroma se je sočasno lotevala reforme posameznih delov sistema financiranja (npr. šolnina, republiške štipendije, Zoisove štipendije), kar je prednost, vendar pa bi bilo te delne reforme treba povezati.

4. Nujna dobra pripravljenost reforme

Dobra pripravljenost reforme je verjetno še najjasnejši pogoj za njeno uspešnost. Če ni dobro pripravljena, je to za državo lahko izredno »drag« projekt. Tako je na primer slabo pripravljen program študentskih posojil za državo lahko dražji, kakor če bi vsi prejemniki posojil prejeli nepovratno štipendijo. Za dobro pripravljenost reforme sistema financiranja je pogoj med drugim (pogostejša) razpoložljivost nekaterih pomembnih analiz, ki so nato podlaga za iskanje soglasja med vsemi vključenimi. Med take analize sodijo: celovita analiza delitve stroškov med različne nosilce (doslej izdelana le za sredino 90. let), analiza življenjskih stroškov študentov, analiza socialno-ekonomskega položaja študentov, analiza učinkovitosti študija, izdelava nekaterih simulacij (to velja zlasti za program študentskih posojil, ki je, če ni namenjen le pokrivanju stroškov šolnine, precej kompleksen »projekt«) ipd. Nekatero med temi analizami so zahtevne, nekatere razpoložljive so že stare ipd. Odsotnost nekaterih (prvih dveh navedenih) delno odpravlja nedavna raziskava Eurostudent⁴ (Poročilo

⁴ Gre za raziskavo o socialnih in ekonomskih razmerah študentov v Evropi (Social and Economic Conditions of Student Life in Europe).

o raziskavi Eurostudent 2005, 2006), ki je pokazala ugoden finančni položaj slovenskih študentov glede na vrstnike v 21 drugih evropskih državah (le v treh državah je bil ta boljši), kar je med drugim odvisno tudi od zelo velikega deleža (dve tretjini) tistih, ki med študijem delajo, in posledično visokega deleža dohodka iz plačanega dela (najvišji med vsemi državami v raziskavi). Gotovo pa je v povprečju razmeroma ugoden ekonomski položaj slovenskih študentov ob odsotnosti šolnine za redni študij povezan tudi s številnimi oblikami posredne pomoči države (subvencijami za prehrano, študentske domove ipd.), s katerimi je Slovenija radodarnjša od večine evropskih držav.

K dobri pripravljenosti reforme za povečano zasebno financiranje sodi tudi ocena ekonomske izvedljivosti take spremembe. Na IER smo pred nekaj leti ocenili (Bevc, Prevolnik, Stanovnik, 2001) ekonomsko sposobnost staršev (razdeljenih v deset skupin glede na višino letnega dohodka) in študentov za vpeljavo šolnine v višini 10–30 % stroškov poučevanja ter vpeljavo državno podprtih študentskih posojil za plačilo te šolnine; to je avstralski model zasebnega financiranja (tam znaša šolnina 20 % stroškov poučevanja; kdor plača takoj, ima 25-odstotni popust, drugi odplačajo iz posojila), ki ga je zagovarjala tudi vlada. Poglavitna ugotovitev je, da je vpeljava navedene šolnine ekonomsko izvedljiva. Plačilo take letne šolnine le pri najrevnejših gospodinjstvih presega 10 % njihovega letnega dohodka, ki smo ga vzeli glede na izkušnje po svetu za sprejemljivi delež tega dohodka za plačilo šolnine. Za študente iz teh družin naj bi bile na razpolago štipendije, kajti naloga države je, da zagotavlja enakost možnosti izobraževanja. Na drugi strani pa bi študenti kmalu odplačali tako šolnino iz svojih bodočih dohodkov, če je dovoljeno letno breme teh zaslužkov za odplačilo posojila za šolnino 3–4 % (če znaša 3 %: v 5–10 letih, če znaša 4 %: v 4–8 letih). Taka šolnina bi predstavljala le 4–13 % skupnih denarnih stroškov študenta za njegovo izobraževanje.

5. Ključni pogoji pri javnem financiranju visokega šolstva

Ključna merila oziroma pogoji pri (javnem) financiranju izobraževanja, zlasti terciarnega, so zadostnost sredstev za stabilen razvoj, učinkovitost in pravičnost.

5.1. Zadostnost sredstev za stabilen razvoj

Dolgo je vladalo splošno prepričanje, da naša država vlaga v izobraževanje iz javnih sredstev glede na razvite države malo in pri tem zlasti v terciarno izobraževanje. Kar deset let (1995–2005) ni bilo mednarodno primerljivih podatkov o teh naložbah v Sloveniji. Od leta 2005 pa ti obstajajo in kažejo (potrjujejo naše ocene), da ob manjšem deležu prebivalcev s terciarno izobrazbo in večjem deležu vključenih v terciarno izobraževanje kakor v večini starih članic EU vlagamo iz javnih sredstev v to izobraževanje v Sloveniji večji delež BDP kakor v povprečju v EU-15 in EU-25 (delež izdatkov v BDP – leta 2003 1,35 %, EU-25 leta 2001 1,1 %; Slovenija je na 25. mestu na svetu). Delež državne finančne pomoči študentom v vseh javnih izdatkih za terciarno izobraževanje je v Sloveniji precej višji kakor v večini starih in novih članic EU (2000: 26 %, EU-25 17 %, EU-15 15 %; le v petih državah EU-25 je ta delež višji kakor v Sloveniji). Javni izdatki za izobraževalne ustanove na študenta v primerjavi z BDP na prebivalca pa so nekoliko nižji kakor v povprečju v EU-15 in EU-25 (2001: 37 %, EU-15 39 %, EU-25 40 %), obenem so se v obdobju 2001–2003 nekoliko zmanjšali. Z mnogih koncev (študenti, izobraževalne ustanove ipd.) prihajajo pozivi, da so javni izdatki za terciarno izobraževanje premajhni. Delež zasebnih izdatkov v dohodku izobraževalnih ustanov je v Sloveniji visok, vendar pa v njem redni študenti razen vpisnine ne prispevajo nič; ta temelji v celoti na šolnini izrednih študentov.⁵

5.2. Učinkovita in pravična uporaba sredstev

In kako je z učinkovitostjo študija in raznimi vidiki pravičnosti, predvsem s pravičnostjo pri dostopu? Že v 90. letih, ko še ni bilo empiričnih analiz o učinkovitosti študija in pravičnosti državnega financiranja, smo glede na izkušnje drugih držav brez šolnine za redni študij, glede na edino neposredno obliko državne pomoči študentom – štipendijo, in ob opravljenih nekaterih drugih analizah, pomembnih za reformo sistema financiranja (življenjski stroški študentov, analiza delitve stroškov med razne nosilce ipd.), domnevali, da je veljavni sistem financiranja visokega izobraževanja v javnih ustanovah

⁵ Vir za prikazane podatke so publikacije Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (Education at a Glance, 2004), Eurostata (Key Data on Education in Europe 2005) in Statističnega urada Slovenije (Statistične informacije, št. 149/2005).

neučinkovit in nepravičen glede enakosti dostopa različnih socialno-ekonomskih slojev do tega študija. Opravljene analize IER, ki smo jih izdelali pred nekaj leti, so naše domneve potrdile.

Če verodostojno merimo **učinkovitost študija**, to je s spremljanjem ene generacije študentov v daljšem obdobju (longitudinalni način – doslej sta bili v Sloveniji izdelani le dve taki analizi, leta 1988 in 2001⁶), je ta nizka; v osmih letih od vpisa konča študij 50 % vpisanih.

Po drugi strani pa ni zagotovljen enak dostop vsem socialnim slojem (vidik socialne **pravičnosti** v financiranju) – bogatejšim je terciarno izobraževanje v povprečju dostopnejše kakor nižjim slojem. Ker ni šolnine za redni študij, je na razpolago manj sredstev za terciarno izobraževanje in to med drugim vpliva na obseg omejitve vpisa na redni študij. Vpis na izredni študij pa ni omejen. Treba se je zavedati, da so stroški šolnine tudi v državah, kjer ta za redni študij v javnih ustanovah obstaja, praviloma le majhen delež vseh stroškov študenta v zvezi s študijem. Ključni element za odločitev glede študija so praviloma drugi denarni, pa tudi nedenarni (oportunitetni) stroški. Tako je veljavni sistem financiranja dodiplomskega študija v Sloveniji nepravičen do tistih, ki se ne morejo vpisati niti redno (ker niso dovolj revni, da bi dobili republiško štipendijo, ali nadarjeni, da bi dobili Zoisovo), kaj šele izredno, ker nimajo dovolj bogatih staršev. Skupni letni denarni stroški oziroma izdatki izrednega študenta so v Sloveniji sredi 90. let (zadnji izračuni – Bevc, 1999) znašali več kakor 7000 ameriških dolarjev (3200 USD – stroški šolnine, 4000 USD – drugi denarni stroški).

V Sloveniji so študenti rednega študija v povprečju iz bogatejših družin, kakor velja za izredne študente (ugotovitev se nanaša na konec 90. let; poznejše analize ni). To bi bilo mogoče razložiti tudi s tem, da je za Slovenijo značilen močan medgeneracijski prenos izobrazbe, dosti močnejši kakor v drugih državah, v katerih so doslej merili funkcionalno pismenost odraslih. Tako je mogoče, da dosežejo potrebno število točk za vpis na redni študij tisti iz družin z bolj izobraženimi starši, ki posledično tudi zaslužijo več. Tak velikanski razkorak med rednimi in izrednimi študenti v višini šolnine (0 % in 100 % stroškov poučevanja) pa ni upravičen ne iz ekonomskih ne iz etičnih razlogov (na etični element je na omenjeni konferenci v Barceloni opozoril Jan Sadlak, direktor evropskega Unesco-vega centra za terciarno izobraževanje). Treba je poudariti, da Slovenija ni edina, ki ima sistem dvojnih šolnin. Različna šolnina za dve skupini

študentov je značilna tudi za nekatere druge vzhodnoevropske države, vendar pa je redkokje razkorak tako velik kakor pri nas. Delež izrednih študentov je med 22 evropskimi državami (zajetimi v raziskavi Euroštudent) le v Veliki Britaniji višji kakor v Sloveniji.

V zvezi s pravičnostjo financiranja izobraževanja moramo poudariti tudi, da so razen enakosti možnosti dostopa do izobraževanja mogoči še drugi vidiki pravičnosti oziroma merila za njeno oceno. Eden takih je plačilo v skladu s prejetimi ekonomskimi koristmi terciarne izobrazbe. Te koristi so, merjene z različnimi kazalniki (relativnimi plačami, stopnjami zaposlenosti, stopnjami brezposelnosti tistih z visoko izobrazbo glede na tiste s srednješolsko), v Sloveniji tudi glede na številne razvite države visoke, obenem pa večje, kakor velja za srednješolsko izobrazbo (glede na osnovnošolsko). Drugo, še pomembnejše merilo pravičnosti financiranja pa je »plačilo v skladu s prejetimi koristmi iz državne blagajne«, pri čemer se meri korist z vključenostjo v izobraževanje. Tovrstne ocene so zahtevne in zato redke, iz njih pa izhaja, da čezmerno državno financiranje terciarnega izobraževanja (ni šolnine, neposredna državna finančna pomoč študentom le s štipendijami) praviloma pomeni prelivanje državnih sredstev od revnih k drugim slojem prebivalcev. Za Slovenijo takšna analiza še ni bila narejena, naša analiza izdatkovne strani javnih financ v zvezi s terciarnim izobraževanjem pa kaže, da pri dani socialnoekonomski sestavi študentov in prejemnikov državne pomoči študentom, izraženo v absolutnih zneskih, bogati dobijo od državnih izdatkov za visoko izobraževanje, nesporno več kakor revni. Ker imamo progresivni davčni sistem, pa na podlagi tega ne moremo verodostojno sklepati, ali dobijo tudi sorazmerno (upoštevaje njihova plačila v državno blagajno) več.

6. Sklepne ugotovitve

Pravi argumenti države za vztrajanje pri reformah za vpeljavo šolnine v bodočih pogajanjih s študenti so: povečanje zasebnega financiranja je upravičeno glede zagotavljanja sredstev za stabilen razvoj terciarnega izobraževanja, glede povečanja učinkovitosti študija in zagotavljanja enakosti možnosti dostopa vsem socialnim slojem mladih. Sredstva z zbranimi šolninami pa naj bi bila namenjena za štipendije.

Edini **pravi argument študentov** proti predstavnikom države glede vpeljave šolnine za redni

⁶ Stergar in drugi, 1976; Bevc in drugi, 2001.

študij je, da ta ukrep ni upravičen brez sočasne prilagoditve sistema državne pomoči študentom. K slednjemu sodi vpeljava dobro pripravljene programa študentskih posojil (po vladnem predlogu predvidena v višini šolnine), ki naj bi bila namenjena pokrivanju šolnine, pa tudi drugih stroškov študentov v zvezi s študijem. To bi obenem odpravilo potrebo po pretiranem delu ob študiju, ki tega praviloma podaljšuje. Hkrati naj bi bile na razpolago štipendije za socialno šibkejšje sloje.

O celi vrsti posrednih oblik pomoči študentom (predvsem s subvencijami) pa bi bila prav tako potrebna sočasna razprava in rešitev. Svetovna banka je pred leti priporočila zmanjšanje števila in višine posrednih oblik pomoči, postavitev polne cene za vse storitve študentom (da vidijo, koliko neka storitev dejansko stane, in jo znajo bolj ceniti) in povečanje obsega neposredne pomoči, ki mora zajemati štipendije in posojila.

In zdaj se vrnimo k **dvema parolama** na letakih študentov, ki smo ju omenili na začetku. Menim, da je študij brez šolnine privilegij in ne pravica, saj ga plačamo vsi davkoplačevalci, tudi starši tistih mladih, ki zaradi drugih stroškov ne morejo študirati. Ko že govorimo o pravicah, se je treba zavedati, da vsaka pomeni tudi odgovornost. V povprečju zelo dolgo trajanje študija kaže, da te odgovornosti včasih primanjkuje. V zvezi z drugo uvodoma navedeno parolo pa menim, da *zaračunanje šolnine ne pomeni razvrednotenja izobraževanja in znanja, prej narobe*. Pomemben argument za šolnino je namreč tudi, da študent tako bolj vrednoti »prejeto« storitev, je pozornejši do nje (njene vsebine, kakovosti, stroškov ipd.), tako pa je lahko deležen boljšega izobraževanja in si pridobi boljše znanje. Šolnina je dejansko cena za izobraževalno storitev. Če je neustrezna (znaša 0 SIT in stroške poučevanja v celoti pokrijemo vsi davkoplačevalci), ima to lahko vrsto neugodnih učinkov, o katerih smo govorili: nizko učinkovitost študija, neenak dostop različnih socialnih slojev, premalo sredstev za stabilen razvoj ipd. Vsem nam je dobro znano, da kar dobimo zastonj, ne znamo ceniti.

Za konec pa se spet odmaknimo od parol. Spremembe sistema financiranja slovenskega visokega šolstva je treba gledati tudi v luči vse večje **meddržavne mobilnosti mladih** in vse večjega obsega njihove potencialne izselitve (potencialne emigracije). Študij brez šolnine pomeni, da ga plačamo vsi z davki; če študent obenem dobi štipendijo, ki se ne vrača, in se nato izseli, je to za državo velika izgubljena naložba. Od preteklih naložb vseh davkoplačevalcev v njegov študij imata potem koristi on in država, v katero se seli. Seveda

pri vsem tem govorim o neposrednih ekonomskih koristih.

Čeprav je študentom s pritiskom uspelo doseči umaknitev vladne namere po vpeljavi šolnine, **bo** na podlagi prikazanih in še katerih argumentov (ko bodo izdelane analize, ki jih še ni) **ta ukrep v bližnji prihodnosti verjetno dejansko vpeljan**. Dogajanje v Sloveniji v zadnjem letu jasno potrjuje, da je vpeljava šolnine stvar politične odločitve in moči ter da je izvedljiva le ob upoštevanju že uvodoma navedenih štirih/petih pogojev. Pa še ena misel za konec. Pri reformi sistema financiranja visokega izobraževanja ne moremo kopirati ureditve sistema v neki državi, ker ni idealnega (najboljšega), primernega za vse. Vsaka država mora upoštevati svoje posebnosti; po Evropi je ta sistem urejen zelo različno, številne države ga stalno izpopolnjujejo ali pa popolnoma prenovijo. Vsekakor je pri reformah zelo koristno poznati izkušnje drugih držav (in se iz njih učiti), bodisi v zvezi s šolninami bodisi na primer s študentskim delom. Slednje je za prejemnike štipendij marsikje prepovedano.

Literatura in viri

Bevc, Milena (1997). *Vpeljava šolnin in študentskih posojil v začetni dodiplomski študij v Sloveniji v funkciji povečanja njegove učinkovitosti in pravičnosti: zaključno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bevc, Milena (1999). *Financiranje, učinkovitost in razvoj izobraževanja*. Radovljica: Didakta.

Bevc, Milena, Nataša Gorjan in Valentina Prevolnik Rupel (1996). *Notranja učinkovitost izobraževanja, stroški izobraževanja in študentska posojila. Raziskava v okviru projekta »Vpeljava šolnin in študentskih posojil v začetni dodiplomski študij v Sloveniji v funkciji povečanja njegove učinkovitosti in pravičnosti«*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bevc, Milena, Tine Stanovnik in Valentina Prevolnik Rupel (2001). *Analiza pravičnosti državnega financiranja izobraževanja v Sloveniji in možnosti za njeno povečanje*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2001.

Bevc, Milena, Tomaž Smrekar, Breda Ložar, Tatjana Novak, Danilo Dolenc in Olivera Perič - Mulac (2001). *Ekonomska učinkovitost in pravičnost izobraževanja v Sloveniji in potrebne informacijske podlage za njuno kvantifikacijo*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Eurostat-Eurydice (2005). *Key Data on Education in Europe 2005*. Brussels: Eurostat-Eurydice-European Commission.

OECD (2004). *Education at a Glance - OECD Indicators 2004*. Paris.

Poročilo o raziskavi »Eurostudent 2005«, <http://www.eurostudent.si> [9. 3. 2006]

Stergar, Eva (ur.), Darja Budihna - Požar, Sonja Kump, Zdenko Lapajne in Bogomir Mihevc (1988): *Proučevanje študijske poti študentov v SRS - generacija 1976*. Ljubljana, Center za razvoj univerze.

SURS (2005). *Izdatki za formalno-stopenjsko izobraževanje v Sloveniji, 2001-2003, Statistične informacije št. 149 (27. 6. 2005)*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. (<http://www.stat.si/doc/statinf/09-SI-200-0501.pdf>).

Unesco (2005). *Global Education Digest 2005 - Comparing Education Across the World*. Montreal: Unesco Institute for Statistics.

Ključne besede: terciarno izobraževanje, sistem financiranja, učinkovitost, pravičnost, Slovenija, reforma, študenti

Key words: tertiary education, system of funding, efficiency, equity, Slovenia, reform, students